

νησεν ἀπορρίπτουσα καὶ τὸ τελευταῖον φύλλον.
Νὰ ἰδοῦμεν ἄλλος λοιπόν.

— Ὡστε ἔχομεν πολλοὺς! εἶπε μειδιών ὁ νέος.

— Δὲν ἔξέρω, ἔμπορεῖ νὰ εἶνε πολλοὶ, ἔμπορεῖ νὰ μὴν εἶνε καὶ κανένας. Αὐτὸ ἐρωτῶ νὰ μάθω ἴσα ἴσα.

— Καὶ σεῖς, κυρία Ζωή, δὲν ἔχετε περιέργειαν νὰ μάθετε;

— Καθόλου· ὅσα μαδῆσω θὰ εἰποῦν ὄχι.

— Ποῦ τὸ ἔξέρετε!... εἶπε μετὰ τινος ζωηρότητος ὁ Γεώργιος καὶ τὸ βλέμμα αὐτοῦ ἐζήτησεν, ἀλλὰ δὲν εἶρε τὸ βλέμμα τῆς κόρης.

— Καλὰ ἐστρωθήκατε σεῖς αὐτοῦ, μὰ δὲν λογαριάζετε πῶς ἐβράδριασε καὶ πρέπει νὰ φύγωμεν; ἐφώνησε μακρόθεν ὁ Καπετὰν Κωσταντής, ἑτοιμος ἤδη πρὸς ἀναχώρησιν.

.....

Εἶχε δύση ὁ ἥλιος πρὸ πολλοῦ ὅτε ἀπεβιβάσθησαν πάλιν ἐκεῖ ὅθεν εἶχον ἀποπλευσῆ τὴν πρωΐαν. Ἐλαφρὸς ἄλλ' οὐριος ἄνεμος ὥθησεν τὴν λέμβον ἄνευ κωπηλασίας πρὸς μεγάλην χαρὰν τοῦ Μπάριμπα Σταυροῦ. Ζωηρότης δὲν ἐπεκράτει, οἷα τὴν πρωΐαν ἐν τῇ λέμβῳ καὶ μόνον ἡ Καλλιόπη καθυμένη πάλιν πλησίον τοῦ Γεωργίου δὲν ἔπαυσε ὁμιλοῦσα καὶ γελῶσα. Ὁ Ἀχιλλεὺς ἐνύσταζεν ἀκόμη καὶ ἡ Ἐλένη ἐκρύβανε. Σιγηλὴ καὶ ρεμβώδης ἡ Ζωὴ παρηκολούθει τὴν θολὴν γραμμὴν ἣν κατέλειπεν ἡ λέμβος ἐπὶ τῶν γλαυκῶν ὕδ' ἑτων.

Ὁ Γεώργιος τυνώδευσε τοὺς λοιποὺς μέχρι τῆς οἰκίας τοῦ κ. Ματθία καὶ εἶτα κατῆλθε πρὸς τὸ ἴδιον αὐτοῦ οἶκημα. Ὅταν δὲ ἡ Ζωὴ μόνη μετὰ τοῦ πατρός της ἐτράπη τὴν πρὸς τὸν οἶκον ἀνωφερῇ ὁδὸν ἐκεῖνος εἶπεν αἰφνης:

— Ξεύρεις, Ζωήτσα, πῶς ἡ φιληνάδα σου ἡ Καλλιόπη δὲν ἔχει δράμι μυαλό;

— Γιατί, πατέρα;

— Ἦταν πράγματα αὐτὰ σήμερα μ' ἄνθρωπο πού δεύτερη φορὰ τὸν εἶδε; Μὰ κ' ἐκεῖνος δᾶ...

Ἡ κόρη ἔνευσε κάτω τὴν κεφαλὴν καὶ δὲν ὠμίλησε· ἦτο σκοτεινὰ καὶ ὁ πατὴρ δὲν ἠδυνήθη νὰ διακρίνῃ τὸ ἐπὶ τῆς μορφῆς αὐτῆς ἐρύθημα.

(Ἔπεται τὸ τέλος).

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΡΟΣΙΝΗΣ.

ΚΡΗΤΗ ΚΑΙ ΚΡΗΤΕΣ

[Συνέχεια· ἴδε προηγούμενον φύλλον].

Ὑπὸ τὸ κράτος ἐντυπώσεων πενθιμωτάτων ἀφῆκα τὸ θυσιαστήριον ἐκεῖνο. Ποικίλαι ἰδέαι εὐγενεῖς εἶχον μαρτυρήσει ἐκεῖ, καὶ ὑπεράνω τῆς θυσίας ἐφαίνετο ἐτι πλανωμένη τῶν σφαγέντων νηπίων ἡ ἀθωότης. Ἐβθε τὸ αἷμά των νὰ ἐξιλεώσῃ τὴν μοῖραν. Τὸν ροῦν τῶν σκέψεών μου ἀνέκοψεν ὁ μοναχὸς Γλυκέριος καλέσας με νὰ ἐπισκεφθῶ τὸ ἐστιατόριον. Εἰσῆλθον εἰς τὴν ἰσόγειον αἴθουσαν ὅπου ἐδείκνουν ποτὲ οἱ μοναχοί. Ὑγρὰ ἦν ἡ αἴθουσα, ἡ δὲ ἔλλειψις ἱκανοῦ ἡλιακοῦ φωτὸς ἐδίδε μελαγχολικωτέραν τὴν ὄψιν εἰς τὸ καθημαγμένον ἐκεῖνο ἱκρίωμα, ὅπου ἐξετυλίχθη μία τῶν μάλλον συγκινητικῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν μάλλον θηριωδῶν σκηνῶν, ἱκανὴ νὰ καταπλήξῃ, καὶ μετὰ τὴν θέαν ἐτι τοῦ τόπου καὶ τῶν λειψάνων, ἅτινα ἐναγχος εἶχον ἰδεῖ. Εἰς τὴν αἴθουσαν ἐκείνην εἶχον καταφύγει τριάκοντα ἕξ Ἕλληνας Χριστιανοί, ἅπαντες Κρήτες. Ὁχυρωθέντες, ὡς ἡδύναντο κάλλιον, ἡτοιμάσθησαν νὰ ἐξακολουθήσωσιν ἀνωφελῇ ἄμυναν, ὅποτε κῆρυξ Τοῦρκος Ἑλληνιστὶ λαλῶν, ἔρχεται ἐκ μέρους τῶν Τοῦρκων προτείνων αὐτοῖς εἰρήνην καὶ ἀσφάλειαν ζωῆς, ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ ἐξέλθωσιν ἄοπλοι. Οἱ πολιορκούμενοι ἠρνήθησαν. Δεύτερος κῆρυξ ἐπέρχεται μετὰ μικρὸν τῶν αὐτῶν προτάσεων ἐπιμονώτερος κομιστής. Εἴτε ἐνεκα τῶν βεβαιώσεων, ἃς παρέσχον εἰς τοὺς πολιορκουμένους οἱ πολιορκηταί, εἴτε λόγῳ τοῦ θρησκευτικοῦ ὅρκου ὃν ὤμοσαν οἱ Τοῦρκοι εἰς τὸ Κοράνιον νὰ σεβασθῶσιν ἀπολύτως τὴν ζωὴν καὶ τὴν τιμὴν τῶν Χριστιανῶν, εἴτε ἐνεκα τῶν ἀδιαλείπτων προτροπῶν, ἃς μετ' ἤθους γλυκέος καὶ ἐπιμόνως ἀπηύθυνον οἱ Τοῦρκοι πρὸς τοὺς ἐντὸς Χριστιανούς, οἱ τελευταῖοι οὗτοι, οὐδεμίαν ἐπικουρίαν ἐλπίδα ἔχοντες, καὶ μόνον, ἐν μέσῳ χιλιάδων ἐνόπλων Ὀθωμανῶν, ἀπεφάσισαν νὰ παραδώσωσι τὰ ὅπλα των, ἀφοῦ τοιοῦτος ἦν ὁ ἀναπόφευκτος ὅρος, ὃν εἶχον θέσει οἱ πολιορκηταί. Τὰ ὅπλα ἐδόθησαν ἀπὸ τὸ μόλις ἀφιστάμενον τοῦ ἐδάφους παράθυρον. Ἀσφαλισθέντες τότε οἱ Τοῦρκοι ἀπὸ πάσης ἔσωθεν ἀμύνης, ἐπιπίπτουσι κατὰ τῶν θυρῶν, καὶ θραύσαντες αὐτάς διὰ πελέκων εἰσπορεύσιν ἐνοπλοὶ ἐντὸς τοῦ ἐστιατορίου. Εἶναι ἀπεριγραπτός ἡ ἀγρία σκηνὴ ἡ διαδραματισθεῖσα τότε ἐντὸς τῆς αἰθούσης ἐκείνης. Οἱ τριάκοντα ἕξ ἄοπλοι Χριστιανοὶ ἐσφάγησαν ὑπὸ τῶν Κρητῶν Τοῦρκων, τῶν συμπατριωτῶν των δηλαδή, αὐτῶν ἐκείνων οἵτινες πρὸ μιᾶς στιγμῆς εἶχον ὁμοσει εἰς τὴν θρησκείαν καὶ εἰς τὴν τιμὴν των νὰ σεβασθῶσι τοὺς πολιορκουμένους. «Τουφέκι δὲν

Ὁ, τι σπείρει ἡ ὀργή, τὸ συγκομίζει ἡ μετάνοια.

Ἦνν πράγμα καθίσταται κατορθωτὸν δι' ἐκεῖνον, ὅστις τὸ θεωρεῖ τοιοῦτον.

ἔπεςε», μοι εἶπεν ὁ Γλυκερίος· «ὄλους μὲ τὸ μαχαῖρι τοὺς ἔσφαξαν». Ὁ Νικόδημος, ἕτερος μοναχός, ἀνέλαθε νὰ μοι συνεχίσῃ τὴν φρικαλέαν καὶ ἀληθῆ ἱστορίαν. «Ὁ Ἥμην δώδεκα χρόνων τότε» μοι εἶπε. «Ὁ πατήρ μου ἦτο πληγωμένος, ἀγωνιῶντα δὲ ἐκ τῶν πόνων τῆς πληγῆς τὸν ἔσφαξαν οἱ Τοῦρκοι. Ἀφοῦ παρεδόθημεν εἰς τοὺς τακτικούς ἦλθον ἐγὼ ἐδῶ μέσα· τὸ αἷμα εἶχε πῆξει. Καὶ οἱ τριάκοντα ἐξ ἡσαν σφαγμένοι μὲ τὸ μαχαῖρι· τοὺς εἶδον μὲ τὰ μάτια μου τὰ ἴδια, νὰ σὰν νὰ ἦνε αὐτὴ ἡ ὥρα, ἐδῶ, εἰς αὐτὸ τὸ ἴδιον δωμάτιον ὅπου εἰσθε τώρα καὶ σεῖς. Οἱ Τοῦρκοι ἤναπταν λαμπάδα καὶ ἔκαιον τὴν μύτην τῶν πτωμάτων διὰ νὰ ἰδοῦν μήπως κάμνει κανεὶς τὸν πεθαμένον. Ἐνας ἀνέπνεεν ἀκόμη, καὶ ἀφοῦ τοῦ ἔκοψαν τὸν λάρυγγα τοῦ ἔσχισαν ἔπειτα τὸ στήθος καὶ τὴν κοιλίαν». Φρικαλέα σκηνή! Εἶδον ἐγὼ αὐτὸς τὰ ἔχνη τοῦ αἵματος τηρούμενα, μόλις ἔτι, ἐπὶ τῶν ἀξέστων ποδῶν μιᾶς τῶν τραπεζῶν τοῦ ἐστιατορίου. Ἦσαν αἱ αὐταὶ τῆς σφαγῆς!!

Θὰ δυνηθῇ ἴσως νὰ ἐξηγήσῃ ὁ προσεκτικός καὶ δίκαιος παρατηρητὴς τὰς αἰτίας τοῦ ἀπληρώτου χάσματος, ὅπερ χωρίζει ἐν Κρήτῃ τοὺς Χριστιανούς ἀπὸ τῶν Ὀθωμανῶν, ἐὰν ἀναλογισθῇ ὅτι, ἐκτὸς τῆς διαφορᾶς τοῦ θρησκευματος, καὶ τοῦ τρόπου καθ' ὃν ἐπῆλθεν ἡ διαφορὰ αὕτη, οἱ Χριστιανοὶ ἔχουσι καὶ προσφάτους λόγους, πρὸς τοῖς πάλαι, νὰ διάκηνται δυσμενῶς πρὸς τοὺς Τοῦρκους. Καὶ ὁ εἰλικρινέστερος πόθος ἀγαθῆς συμβιώσεως μετατρέπεται μοιραίως εἰς ἀκράτητον μῖσος μετὰ τὴν πρώτην εἰς τὴν μονὴν τοῦ Ἀρκαδίου ἐπίσκεψιν. Ὑπάρχουσιν ἐκεῖ θύματα, ἅτινα ζῶσιν ἐνῷ εἶναι νεκρά, καὶ ἡ θέα τῶν ὁποίων ἐξαγριοῖ τὸν Χριστιανόν, καὶ εἰσηγεῖται ἐκδίκησιν. Ἀνὰ πᾶν ἔτος, κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς πτώσεως, ἀθροίζονται ἐκ πασῶν τῶν ἐπαρχιῶν εἰς τὴν μονὴν τοῦ Ἀρκαδίου οἱ Κρήτες Χριστιανοὶ, ὑπότε καὶ ἐπιτελεῖται μέγα μνημόσυνον εἰς μνήμην τῶν γυναικοπαίδων καὶ τῶν πεσόντων. Οἱ συγγενεῖς καὶ οἱ φίλοι εἰσὶ παρόντες ἐκεῖ, ἀντὶ δὲ δίσκου «κολλύβων» ἔχουσι πρὸ αὐτῶν τὰ ὅσῃ τῶν γονέων, τῶν φίλων, τῶν ἀδελφῶν των... Ὁ χρόνος οὔτε τὴν ὀδύνην τῶν ἐπιζώντων ἐπράυνε, οὔτε ἐπ' ἐλάχιστον ἐξησθένεισε τὸ μῖσός των. Ὁ εἰς θρηνεῖ τὴν μητέρα καὶ τὴν ἀδελφὴν αὐτοῦ σφαγεῖσαν ἀνάνδρως ἐκεῖ, ἐνῷ περαιτέρω ἕτερος δέεται ὑπὲρ τοῦ πατρός του, καὶ οἱ γέροντες ὑπὲρ τῶν υἱῶν των. Βλέπουσι τὰ ὅσῃ, ἐπισκέπτονται τὰς θέσεις ὅπου διεδραματίσθησαν αἱ τραγικαὶ σκηναί, ἀναμιμνήσκονται τῶν ἀτιμώσεων καὶ τῶν σφαγῶν, ἃς ἐπετέλεσαν οἱ Τοῦρκοι, καὶ ἡ ὀρμὴ κοχλάζει, καὶ τῆς ἐκδικήσεως τὸ πάθος, ἐξαπτόμενον ἀπὸ τοιούτων εἰκόνων, ἐκχέεται ἀχαλίνωτον. Ἐνίοτε μέσης ἡλικίας ἀνὴρ ἄρχε-

ται ἀφηγούμενος τὰς σκηνὰς τῆς πολιορκίας, τὰ δραματικὰ ἐπεισόδια τῆς σφαγῆς, τοὺς φόβους τῶν αἰχμαλώτων, τὴν ἀπελπισίαν τῶν συζύγων καὶ τῶν μητέρων, τοὺς κλαυθμηρισμούς τῶν νηπίων, τοὺς ὀδυρμούς τῶν ἀπὸ τῆς ἐκρήξεως περισωθέντων ὄρφανῶν. Ὁ ἀνὴρ ἐκείνος ἦτο παιδίον, παρασταθὲν κατὰ τὴν μάχην, καὶ σωθὲν ὡς ἐκ θαύματος ἀπὸ τὴν μάχαιραν τῶν πολιορκητῶν. Οἱ ὀφθαλμοὶ θολοῦνται τότε ἐκ τῶν δακρύων· ἰαχαὶ καὶ ἀραὶ πληροῦσι τὴν ἀτμοσφαῖραν, καὶ τὰς θυέλλας τῶν καρδιῶν κορυφοῖ ἡ θέα τῶν κρανίων τῶν σφαγέντων ἀδελφῶν καὶ οἰκείων.

Μὲ κοχλάζουσιν τὴν μνησικακίαν, ποθῶν νὰ χύτῃ ποταμὸν αἵματος, ὀργῶν νὰ ἐκδικήσῃ τὰ θύματα, καὶ μίσους ἀδυσωπῆτου ἔμπλεως καταλείπει τὴν Μονὴν τοῦ Ἀρκαδίου ὁ Χριστιανὸς προσκυνητὴς, καὶ ἐπανακάμπτων εἰς τὴν ἐστίαν ἐξάπτει διὰ τῆς ἀφηγήσεως τῶν νεωτέρων τὰς ψυχάς. Ἀνεσταλμένην τηρῶν τὴν ἀναπνοὴν ἀκούει τὴν διήγησιν ὁ μικρὸς χριστιανόπαις, καὶ ἡ καρδιά του αἰμάσσει. Ζητεῖ νὰ ἐκδικήσῃ τὸν θάνατον τῶν ἀδελφικῶν ὑπάρξεων, νὰ τιμήσῃ τὴν μνήμην τῶν μαρτύρων, νὰ τιμηθῇ καὶ αὐτός, ἐπιτελῶν τὸ αἵματηρόν καθήκον. Ἡ κληρονομία τῆς ἐκδικήσεως αὐτομάτως καταλείπεται ἱερὰ ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν, νέαι τουρκικαὶ ἀφροσύναι ἐξεγείρουσι τοὺς χριστιανούς, αὐξάνουσι τὰ πάθη, τὰ μῖση φλεγμαίνουσι, καὶ εὐρύτερον οὕτω ἀνὰ πᾶσαν ἡμέραν καὶ πᾶσαν στιγμὴν ὀρύσσεται ἐν Κρήτῃ τὸ μεταξὺ Χριστιανῶν καὶ Ὀθωμανῶν βαθύτατον καὶ ἀδιάβατον χάσμα.

Ὑπελείπετό μοι νὰ ἰδῶ τὴν Ἐκκλησίαν τῆς μονῆς. Εἶπον ἤδη ποία εἶναι ἡ ἐξωτερικὴ αὐτῆς θέα. Τὸ ἐσωτερικὸν εἶναι θλιβερώτερον ἔτι. Οἱ Τοῦρκοι ἐνέπρησαν τὸν ναόν, ἀφοῦ προηγουμένως τὸν ἐσύλησαν. Εἶδον τὴν ἐντελεστάτην τοῦ ναοῦ γυμνότητα, καὶ τοῦ πυρός τὰ ἔχνη φαινόμενα ἔτι τῇδε κακεῖσε. Ἀπὸ τὸ ὠραῖον ἔγγλυφον *τέμπλον*, τὸ ἐκ χρυσοῦ ἀπαστράπτον, περιεσώθη μόνον τεμάχιον μικρόν, τὴν Ἀνάστασιν τοῦ Κυρίου εἰκονίζον. Μοι ἔδειξαν τὸν σεπτὸν τοῦτον τραυματίαν, ὃν ἐπιμελῶς τηροῦσιν οἱ μοναχοί. Ἔστω εὐελπὶς ὁ οἰωνός. Εἰς τινα γωνίαν τῆς ἐκκλησίας φυλάσσεται θρησκευτικῶς καὶ ἡ σημαία, αὐτὴ ἐκείνη ἣτις ἐκυμάτιζεν ἐπὶ τοῦ κωδωνοστασίου τῆς μονῆς κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς πολιορκίας καὶ τῆς πτώσεως. Ἀποτελεῖται ἐξ ὀθόνης λευκῆς, ἐξ ἡμισείας καταστραφεῖσης ὑπὸ τῶν τουρκικῶν σφαίρων, ὧν πυκνὰ φέρει εἰσέτι τὰ ἔχνη. Ἐπὶ τοῦ λευκοῦ τῆς ὀθόνης εἰκονίζεται ἡ Μεταμόρφωσις τοῦ Σωτῆρος καὶ ὁ ἅγιος Κωνσταντῖνος. Μετὰ τὴν πτῶσιν καὶ τὴν πυρπόλησιν τῆς μονῆς οἱ ἀποχωρήσαντες Τοῦρκοι ἔλαβον μεθ' αὐτῶν καὶ

τὴν σημαίαν ταύτην. Ὁ θωμανός τις ἔλεγε καθ' ὁδὸν εἰς τὸν ὡς αἰχμάλωτον ἀπαγόμενον Γλυκερίον: «Παῖδα πιστέβετε, βρὲ γκιαούρη;» καὶ ἀσεβεῖς σαρκασμοὶ διεδέχοντο τοὺς λόγους τοῦ Τούρκου. Βραδύτερον, ἀντὶ δώρων ἱκανῶν, κατάρθωσαν οἱ μοναχοὶ νὰ ἐπανακτήσῃσι τὸ ἱστορικὸν λάβαρον, καὶ ἦδη, παρὰ τὰ πολλὰ νεκρικὰ κειμήλιά της ἡ μονὴ τοῦ Ἀρχαδίου κέκτηται καὶ τὴν σημαίαν, ἣτις ἐκυμάτιζε κατὰ τὴν ἡμέραν ἐνδόξου πολιορκίας καὶ πτώσεως ἐνδοξοτέρως.

Μετὰ προδῆλου συγκινήσεως ὁ μοναχός Γλυκερίος μοὶ ἀφηγεῖτο ἐπεισόδιόν τινα τοῦ δράματος ἐκείνου. Μοὶ παρέστησε τὸν φρουράρχον Δημακόπουλον ἀληθῆ τύπον φιλοτίμου καὶ γενναίου στρατιώτου, γνωρίζοντος τὸ καθήκον του, καὶ τὰς ὑποχρεώσεις, ἃς τὸν καθήκοντος ἡ ἐκτέλεσις ἐπιβάλλει. Ἀξιοθαύματος ἦτο ὁ γενναῖος στρατιώτης, ὅτε, συλληφθεὶς ὑπὸ τῶν Τούρκων, ὑπεβλήθη εἰς ἀνακρίσεις. Αἱ ἀπαντήσεις του ἦσαν ψυχραὶ, καὶ τὸ ἦθός του πλήρες εὐγενεστάτης ἀξιοπρεπείας. Εἶχε, μοὶ εἶπεν ὁ Γλυκερίος, τὸ κασκέτο τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ εἰς τὴν κεφαλὴν του. Καταβεβλημένος ὑπὸ τῆς αὐπνίας καὶ τῶν κόπων τοῦ πολέμου εἶχε καθήσει χαμαὶ ἀναμμένων ἀξιοπρεπῶς τὴν τύχην του. Ἐκράτει τὸν τοίγαρον εἰς τὸ στόμα. Οἱ Τούρκοι ἀπὸ μακρυὰ τὸν ἔβλεπον μὲ περιέργειαν καὶ σεβασμόν. Κανεὶς δὲν ἐπλησίαζε. Μετὰ μικρὸν τὸν ἔσυρον περαιτέρω καὶ τὸν ἐτοῦφεκισαν μὲ ὅλους τοὺς στρατιώτας καὶ τοὺς ἐθελοντάς, οἵτινες εἶχον ἐλθῆ ἐξ Ἑλλάδος.

Καὶ ἡ εἰκὼν τοῦ αἰοιδίμου ἡγουμένου Γαβριήλ, ἣν μοὶ ἐχάραξεν ὁ μοναχός, δὲν ἦτο ὀλιγώτερον χαρακτηριστική. Ὁ Γαβριήλ ἦτο ἀπὸ τὸ ἐγγὺς χωρίον Πίκρι. Κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς μάχης ἐφάνη ἀληθὴς ἥρωας συνάψας, ἐν ἀγίῳ δεσμῷ, τὸν σταυρὸν καὶ τὸ ξίφος. Ἀκολουθῶν πανταχοῦ τὸν Δημακόπουλον διὰ μὲν τῆς μιᾶς χειρὸς κρατῶν σταυρὸν καὶ διὰ τῆς ἄλλης γυμνὴν μάχαιραν, ἐνεθάρρυνε. τὰ γυναικόπαιδα καὶ τοὺς πολεμιστάς, καὶ δίδων νὰ ἀσπασθῶσι τὸν σταυρὸν ἡυλόγει αὐτοὺς καὶ παρεῖχε πλήρη ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. Ὑπὸ τὸ ῥάσον του, μοὶ ἔλεγεν ὁ Γλυκερίος, εἶχε φορέσει ὁ ἡγούμενος Γαβριήλ κοντὰ Κρητικὰ ἐνδύματα διὰ νὰ ἦναι μᾶλλον ἐλεύθερος. Εἰς τὴν κεφαλὴν ἔφερε σκουφὸν μελανόν, τὸ δὲ μέτωπον εἶχε περιδέσει διὰ μανδηλίου, διότι σφαῖρά τις τὸν εἶχε πρὸ μικροῦ πληγώσει ἐπιπολαίως. «Σὺν νὰ τὸν βλέπω νὰ περπατῇ» μοὶ εἶπεν ὁ Γλυκερίος· «εἶχε δύο πιστόλαις εἰς τὴν μέσην του καὶ ἐκρατοῦσε γιαταγάνι εἰς τὰ χεῖρά του ἦτο πολὺ θεωρατικός».

Ἐν τῶν περιεργωτέρων ἐπεισοδίων τῆς ἐκρήξεως εἶναι καὶ τὸ ἐξῆς ὅπερ ἐπὶ λέξει μοὶ ἀφηγήθη ὁ Γλυκερίος, τὸ ἔμψυχον τοῦτο χρονικόν

τῆς μονῆς. Ἐντὸς τοῦ οἴκου ὅπου ἐγένετο ἡ ἐκρήξις ὑπῆρχε μοὶ εἶπεν ὁ μοναχός «ἓνα κοριτσάκι βυζανιάρικο ὀνομαζόμενον Ἑλένη. Μ' ὅλον ὅτι ἐπῆγε πολλαῖς ὀργαῖς ὑψηλὰ οὐχ ἦτο δὲν ἐσκοτώθη. Μέσα εἰς τὰ χωράφια τὸ εὐρῆκαν οἱ Νιζάμιδες καὶ τὸ ἔφεραν μισοκαμένο καὶ γδυμένο· τὸ εἶδα καὶ ἐγώ. Ὁ πατὴρ του ἔζη, τὸ ἀνεγνώρισε, καὶ κλαίων ἤρχισε νὰ τὸ φιλῇ. Τοῦ ἐκάμανε ρουχαλάκια ὅπως ἤμπορεσαν, τοῦ ἔβαλαν πανιὰ εἰς τὰ καψίματα, καὶ τὸ ἐγλύτωσαν ἀπὸ τὸν θάνατον. Τώρα εἶναι πανδρευμένη ἐς τὸ χωρίον Ἀμνάτο καὶ ὀνομάζεται Ἑλένη Λουκοπούλα».

Χαρακτηριστικὸν εἶναι καὶ τὸ ἐξῆς ὅπερ αὐτὸς ὁ μοναχός μοὶ ἀφηγήθη. Μετὰ τὴν καταστροφὴν Τούρκος τις ἀνῆλθεν εἰς τὸ κωδωνοστάσιον ὅπως λάβῃ ἐκεῖθεν τὸν κώδωνα ἵνα τὸν πωλήσῃ. «Ἐμεῖς τὸν βλέπαμε καὶ ἐλέγαμε μέσα μας: Θέμου καὶ ρίξτον κάτω! Ἐνας Χριστιανὸς εἶχε καταφύγει εἰς τὸ κωδωνοστάσιον μετὰ τὴν σφαγὴν ἐλπίζων ὅτι ἐκεῖ ἡ δύνατο νὰ σωθῇ· ὁ Τούρκος τὸν ἀνεκάλυψε· ἐκάλεσε καὶ ἄλλους, πάντες δ' ὁμοῦ σύροντες ἀπὸ τῶν ποδῶν τὸν χριστιανὸν τὸν ἐκρήμνισαν ἐκ τοῦ κωδωνοστασίου. Ἀμα ἔπεσε χάμω τὸν ἐμαχαίρων ὡς ποῦ ἐξεψύχησε».

Ἡ ἀφήγησις ἄλλων ἐπεισοδίων, ἐκ τῶν πολλῶν ἅτινα ἤκουσα, δὲν μοὶ εἶναι δυνατὴ. Ἐπὶ τοῦ ἔξωθεν τοῦ περιβάλλου τῆς μονῆς σταύλου ὑπῆρχον θριαμβευτικῶς ὑψωμένοι ἀνθρώπιναι κεφαλαί, ἃς οἱ Τούρκοι εἶχον στήσει ἐκεῖ, δίκην τροπαίου. Εἶδον τοὺς τοίχους τούτους, ἔβλεψα τοὺς λίθους τῶν, καὶ μολονότι οἱ ὑετοὶ ἀπέπλυνον τὰ ἱχνη τῶν αἱμάτων ἡσθάνθη ὅμως φρίκην εἰς τὴν πρόσφασιν ἐκείνην. Ἐκεῖ πλησίον ἔλαβον χώραν καὶ ἄλλαι σκηναὶ ἐκτάκτου ἀγριότητος. Ἀναφέρω μίαν ὡς παράδειγμα. Ἀτακτοὶ Τούρκοι στρατιῶται καταληφθέντες ὑπὸ τῆς μανίας τοῦ αἵματος, ὄρμησαν αἰφνης ἐναντίον Χριστιανῶν αἰχμαλώτων, φυλασσομένων περαιτέρω. Ἦσαν αἰχμάλωτοι· ὁ πόλεμος εἶχε παύσει πρὸ πολλοῦ, ἡ μονὴ ἐκαίετο, τὸ πᾶν εἶχεν ἀποπνιγῇ εἰς καπνὸν καὶ εἰς αἷμα, ἐκεῖνοι δὲ διετέλουν ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν καὶ τὴν προστασίαν τῆς ἐξουσίας. Καὶ ὅμως ἔλαβον οἱ ἄτακτοι ἐκεῖνοι τοὺς ἀόπλους καὶ δεδεμένους χριστιανούς, ἀπήγαγον αὐτοὺς περαιτέρω, καὶ, ὅπως μὴ δώσωσιν ὑπονοίας πυροβολοῦντες, καὶ προκαλέσωσι τὴν προσοχήν, ἐφόνευσαν αὐτοὺς διὰ μαχαίρων. Οἱ χριστιανοί, καθόσον ἀπήγοντο εἰς τὸν τόπον τῆς σφαγῆς, ἔλεγον πρὸς ἀλλήλους «συχώρα με», ἐποιοῦν τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ, καὶ ἔπιπτον ἐσφαγμένοι. Ὅφειλω νὰ παρατηρήσω, ὅτι ὁ τακτικὸς Τουρκικὸς στρατός, καθ' ὃ καὶ ὁ Γλυκερίος καὶ ἄλλοι μοὶ εἶπον, προσηνέχθη ἡπίως μετὰ τὴν μάχην. Ἀ-

τακτοὶ Τοῦρκοι, ἰδίως ὅμως οἱ ἐγγύριοι Ὅθωμανοὶ, αὐτοὶ διέπραξαν καὶ πρὸ τῆς μάχης, καὶ κατ' αὐτήν, καὶ μετ' αὐτήν ὀμότητας, ὣν ἡ ἀφήγησις, μετὰ τοῦ ἐρυθήματος, δύναται νὰ ἐγείρῃ καὶ τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς.

Ἐπέστη ἡ στιγμή καθ' ἣν ἐμελλον νὰ ἐγκαταλείψω τὴν φιλοξενον καὶ μαρτυρικὴν μονήν. Ἡ ἐσχάτη ἱστορία τῆς μονῆς τοῦ Ἀρκαδίου εἶναι γιγαντιαία εἰκὼν, αἱ σκιαὶ τῆς ὁποίας ἐμφανίζονται ἐκεῖ διὰ τοῦ καπνοῦ τῆς ἐκρήξεως, καὶ τὰ ζωηρότερα χρώματα διὰ τοῦ αἵματος ὅπερ ἐχύθη εἰς τὴν γῆν τῆς, καὶ τοῦ πυρὸς ὅπερ τὴν κατέκαυσε. Ὑπεράνω τῶν ἡμικύστων ἐκείνων λειψάνων πλανᾶται αἵγλη ἀνέσπερος δεικνύουσα τὸν τόπον ἐνθα ἔπεσον τῆς Πίσσεως καὶ τῆς Ἐλευθερίας οἱ μαχηταί. Σελὶς ἐξαιρετικὴ, ἐν τῇ δραματικῇ ἐκτυλίζει τῆς Κρητικῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1866, ἡ μονὴ τοῦ Ἀρκαδίου καὶ ἡ μεγαλοπρεπὴς αὐτῆς πτώσις ὑψοῦται εἰς τὰ νέφη, ὅπως οἱ ὀλοκαυθέντες στρατιῶταί τῆς, στήλῃ φωτεινῇ, τὴν ὅλην ἐπανάστασιν φωτίζουσα, καὶ οἶονεὶ ὡς ἐπιτύμβιος πυραμὶς ἐγειρομένη παρὰ τὸ εὐρὺ κοιμητήριον, ὅπερ τόσα ἀθῶα γυναικόπαιδα ἐδέχθη, καὶ τόσους ἀνδρείους. Εἷη εὐλογητὸν τὸ ὄνομά των. Τὴν ὥραν καθ' ἣν, ὑπερβάς τοὺς ὑπερχειμένους τῆς μονῆς λόφους, ἐστράφην ὅπως προσίδω τὸ ὕστατον τὴν μονήν, βίαιος ἔπνευσεν ἄνεμος, συνεταράχθησαν τὰ δένδρα, καὶ στρόβιλος ὀρμητικὸς ὕψωσεν ὑπὲρ τὴν μονήν ἀραιὸν κόνεως νέφος. Ἰσάττην εἶχον ἐπιζητήσει ἐντύπωσιν, ἀπερχόμενος τῆς σεβασμίας καὶ μαρτυρικῆς μονῆς, καὶ τὴν ἐντύπωσιν ταύτην μοὶ παρεῖχε μοῖρα ἀγαθὴ, ἐν τῇ ὡρᾷ ὑποτυπώσει τοῦ πυκνοῦ καπνοῦ, τοῦ κατακαλύψαντος τὴν ἀτμοσφαῖραν, μετὰ τὴν ἀπέλπιδά ἀλλὰ ἡρωϊκωτάτην καὶ ἐν πλήρῃ ἐπιγνώσει ἐκρηξίν, ἣν, ὡς σωτηρίαν ἀπὸ τοῦ ὀνειδούς, ὡς συνέχειαν παραδειγμάτων, καὶ ὡς παρότρυνσιν εἰς μέλλουσιν μίμησιν προὐκάλεσεν ἀβιάστως ἡ χεὶρ τῶν πολιορκουμένων Ἑλλήνων. Προσεῖδον δι' ἐσχάτην φορὰν τὰ τείχη καὶ τὸ κωδωνοστάσιον τῆς μονῆς. Κατῆλθον πρὸς τὴν κάτωθι εὐρυνομένην κοιλάδα, καθ' ὃν χρόνον τοῦ βιαίου ἀνέμου ὁ συριγμὸς, συμπληρῶν τὴν εἰκόνα, ἤκούετο ὅτε μὲν ὡς κλαυθμὸς ἡχῶν πενθίμως ἀπὸ τῶν θέσεων ἐνθα ἐσφάγησαν τὰ γυναικόπαιδα, ὅτε δὲ ὡς κραυγὴ ἀπειλῆς, καὶ πρόκλησις ἀγέρωχος θανάτου ἀπὸ τοῦ στόματος τῶν μαχητῶν τοξευομένη....

Ἐρυθροὶ ἐβάφησαν οἱ λίθοι ἀπὸ τοῦ χυθέντος αἵματος τῶν Χριστιανῶν, ἀλλ' ἡ λήθη δὲν θὰ καλύψῃ ποτὲ οὔτε τὴν μονήν τοῦ Ἀρκαδίου οὔτε τῶν θυμάτων καὶ τῶν ὑπερασπιστῶν τῆς τᾶ προσφιλεῖς ὀνόματα.

(Ἐπεται συνέχεια).

Ο ΠΑΠ' ΑΝΑΣΤΑΣΙΣ

Τὰ κατὰ τὴν πολιορκίαν τοῦ Νεοκάστρου (1821)

(Ἱστορικὸν διήγημα).

(Συνέχεια καὶ τέλος· ἴδε προηγούμενον φύλλον).

Τοιοῦτον τέλος ἔλαβεν ἡ πολιορκία τοῦ Νεοκάστρου, διαρκέσασα ὑπὲρ τοὺς τέσσαρας μῆνας, (29 Μαρτίου—7 Αὐγούστου 1821), καθ' οὓς αἱ ἀπώλειαι τῶν Ἑλλήνων ὑπῆρξαν σχετικῶς ἀσήμαντοι. Ἔσχον ὅμως τραυματίας πολλοὺς, ἀλλ' ὀλίγοι καὶ ἐκ τούτων ἀπέθανον, θεραπευθέντων τῶν πλείστων. Πλείονες δ' ἐφονεύθησαν, ἐν οἷς καὶ ὁ υἱὸς τοῦ Παπ' Ἀναστάσι Μήτρος, καὶ πλείστοι ἐτραυματίσθησαν, ἐν οἷς καὶ ὁ Π. Ντούφας δις, διαρκούσης τῆς πολιορκίας τῆς Μεθώνης, ἥτις καὶ μετ' οὐ πολὺ διελύθη, ἐπιστισθέντος τοῦ φρουρίου ὑπὸ τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου (29 Αὐγούστου).

Ἀμφότεραι δ' αἱ πολιορκίαι αὗται διετηρήθησαν δαπάναις χρήματος καὶ αἵματος τῶν κατοίκων ἰδίως τῆς ἐπαρχίας Ἀρκαδίας, ἥτις τότε συνηριθμεῖτο μετὰ τῶν δυνατῶν τῆς Πελοποννήσου ἐπαρχιῶν ἐν ἰσῇ μοίρᾳ πρὸς τὴν τῆς Καρυταίνης, Λακεδαιμονίας, Καλαβρυτῶν καὶ Ἀνδρούσης. Καὶ δικαίως· διότι οἱ Ἀρχάδιοι,—πρῶτοι πάντοτε ἐξ αὐτῶν οἱ Ντρέδες—καὶ κατὰ τὴν ἀτυχῇ ἐπανάστασιν τοῦ 1769 ἐξανέστησαν, καύσαντες τοὺς ἐν πύργῳ δυνατῷ ὀχυρωθέντας Ὅθωμανοὺς τῆς ἐπαρχίας των καὶ ἐπὶ τοὺς ἐν Νεοκάστρῳ στρατεύσαντες, καὶ κατὰ τὴν παρελθοῦσαν ἑκατονταετηρίδα καὶ τὰς ἀρχὰς τῆς παρούσης πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἀνεδείχθησαν κλέφται γενναῖοι καὶ ὀνομαστοί, ἐξ ὧν ἀναγράφομεν ἐνταῦθα τὰ ὀνόματα ἐκείνων, οὓς ἡ λήθη δὲν ἐσάρωσε χάρις τῷ καλῷ πατριώτῃ καὶ ἱστορικῷ Ἀμβρ. Φραντζῇ.

Καὶ πρῶτος μὲν κλέφτης ἐξ Ἀρκαδίας ἀναφέρεται ἐν ἀρχῇ τοῦ παρελθόντος αἰῶνος σύγχρονος τοῦ προπάππου τοῦ Θ. Κολοκοτρώνη Δήμου Μπότσιας ὁ Ντάρας, ἔχων σημαίαν (φλάμπουρο) ἰδίαν καὶ 60—80 ἐκλεκτὰ παλληκάρια, ἀφρόως ἀνὰ τὴν Πελοπόννησον περιφερόμενος, καὶ γυμνῶν καὶ φονεῶν ἐχθροὺς τόσον εἰς τὰς ὁδοὺς, ὅσον καὶ εἰς τὰ χωρία καὶ τὰς πόλεις αἰφνιδίως ἐπιπίπτων, μεθ' ὧν ἀναφέρονται τὰ αὐτὰ πράττοντες καὶ οἱ μικρότερα σώματα ὀδηγούντες Νικολαῖοι, Δημαῖοι καὶ ὁ Πιθεμιούντας. Μετὰ τὴν ἀτυχῇ δὲ καὶ πολυδάκρυτον ἐπανάστασιν τοῦ 1769, ὅτε κατὰ τὴν παροιμίαν καὶ τὰ ἔμβρυα ἀκόμη ἐθρήνου ἐντός τῆς μητρικῆς γαστρὸς ἐκ τῶν σκληροτήτων, τυραννιῶν καὶ μαστιγώσεων τῶν εἰς Πελοπόννησον εἰσβαλόντων πολυαριθμῶν Ἀλβανῶν, περίφημοι κλέφται σωματάρχαι ἐξ Ἀρκαδίας ἐξεχύθησαν οἱ σύγ-